

AGITAȚII ȘI MIȘCĂRI STUDENȚEȘTI DUPĂ RĂZBOIUL DE ÎNTREGIRE (1919-1922)

Corneliu Ciucanu

I. Universitate din Iași după Marea Unire: Societăți studențești antebelice; Iașul în perioada războiului; Reluarea activității universitare; Organizații și acțiuni studențești în perioada 1919-1922.

După Marea Unire, așteptările și speranțele românilor erau considerabile și acut reclamate/vehiculate în presă, întruniri politice, societăți culturale și asociații civice. Totodată, cu elanul și idealismul specific vârstei, aceste credințe într-un viitor mai bun erau mult mai vehement exprimate în rândurile tineretului întors de pe front sau intrat, nu de mult timp, pe băncile facultăților¹.

Primul război mondial a afectat substanțial, prin urmările sale, activitatea, spiritul și mediul universitar românesc. În contextul înfrângerilor suferite de armata română în toamna-iarna anului 1916, familia regală și autoritățile române s-au retras pe teritoriul Moldovei pentru pregătirea rezistenței și în speranța revanșei armate împotriva trupelor Puterilor Centrale. Iașii au fost, pentru doi ani, capitala statului român și simbol al „rezistenței până la capăt”. În acest cadru, orașul și Universitatea ieșeană s-au confruntat cu o serie de probleme administrative determinate de nevoia încartuirii unor servicii și departamente ale instituțiilor statului aflate în refugiu. În timpul refugiului, spre exemplu, spațiile de învățământ ale Universității din Iași au fost, în mare parte, rechiziționate de către Ministerul de Război². În consecință, în anii 1917-1918, conducerea Universității, profesori și studenți au întreprins o serie de acțiuni în vederea reluării activității universitare, care s-au materializat prin numeroase cereri și petiții adresate guvernului și regelui pentru evacuarea Palatului Universității de

¹ Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, **Istoria românilor în secolul XX 1918-1948**, București, Editura Paideia, 1999, pp. 29-32.

² Gabriel Asandului, **Mișcări studențești**, în Gheorghe Iacob, Alexandru-Florin Platon (coordonatori), **Istoria Universității din Iași**, Iași, Editura Universității „Al.I. Cuza”, 2010, p. 349.

către serviciile și funcționarii Armatei³. În cele din urmă, efortul și intervențiile repetate ale factorilor de decizie ai Universității ieșene a determinat evacuarea spațiilor de învățământ de către Ministerul de Război, începând cu data de 23 august 1918⁴. Evacuarea a durat până în iarna anului următor când, la 14 februarie 1919, Universitatea și-a reluat oficial activitatea⁵.

Redeschiderea cursurilor universitare la Iași declanșat o serie de probleme și greutăți de ordin administrativ care se cereau rezolvate de către conducerea Universității și de către factorii de decizie ai Ministerului Instrucțiunii Publice. Bucuria realizării dezideratului național a făcut treptat loc grijilor și eforturilor reclamate de reluarea în bune condiții a procesului de învățământ. Astfel, conducerea Universității din Iași a trebuit să depășească o serie de probleme specifice unei instituții de învățământ superior: refacerea clădirilor, a sălilor de curs și seminar, dotarea laboratoarelor, repararea instalațiilor și a mobilierului, asigurarea spațiilor de cazare pentru numărul tot mai mare de studenți înscriși la facultăți⁶.

Cele patru mari centre universitare ale țării, București, Iași, Cluj și Cernăuți, au fost asaltate de un număr foarte mare de studenți. În primul rând situația s-a dovedit acută la Universitățile din Iași și București care aveau să se confrunte cu un număr record de studenți proveniți din provinciile alipite în anul 1918. La cea mai veche universitate românească, la Iași, numărul studenților a crescut, ajungând de la 335 în anul 1914⁷, la peste 3.000 în anul universitar 1918-1919⁸. La Universitatea bucureșteană s-a înregistrat, de asemenea, o creștere a numărului de studenți de peste 600% în mai puțin de două decenii⁹. La 8

³ Stelian Neagoe, **Triumful rațiunii împotriva violenței**, Iași, Editura Junimea, 1977, p. 61.

⁴ Gabriel Asandului, **art.cit.**, p. 61.

⁵ **Ibidem**.

⁶ Ion Agrigoroaiei, **Misiunea Universității din Iași în cadrul României Întregite**, în Gheorghe Iacob, Alexandru-Florin Platon (coordonatori), **op.cit.**, p. 304.

⁷ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iași (în continuare DJANI), **fond. Universitatea Iași – Rectorat** (în continuare se va cita: **fond Rectorat**), dosar. 1003/1922, f. 428.

⁸ **Ibidem**, dosar. 893/1918, f. 85.

⁹ Armin Heinen, **Legiunea „Arhanghelul Mihail”**. **Mișcare socială și organizație politică. O contribuție la problema fascismului internațional**, București, Humanitas, 1999, p. 110 (ediția originală, München, 1986).

noiembrie 1922, cu prilejul inaugurării cursurilor anului universitar, rectorul Universității din Iași, profesorul Traian Bratu în **Darea de seamă asupra anului școlar 1921-1922**, sublinia misiunea Universității ieșene în noul context național și preciza creșterea vertiginoasă a numărului de studenți „care caută lumină și căldură la sânul său, venind din toate ținuturile locuite de români, nu numai din cuprinsul României Mari de astăzi, ci și din Transnistria și din Macedonia”¹⁰. Raportul rectorului demonstra că mai mult de jumătate din studenții înscriși în anul 1921-1922 proveneau „de dincolo de granițele vechiului Regat”¹¹. Pătrunderea în universități a mai multor studenți ce aparțineau minorităților naționale, în special, celei evreiești, dar mai ales faptul că în diferite situații aceștia manifestau pe față simpatiile comuniste, a determinat diverse reacții la nivelul studenților români. Totodată, statisticile consultate demonstrează că minoritatea evreiască deținea o pondere relevantă din totalul doctorilor, licențiaților și diplomaților universitari. **Anuarul Statistic al României** arată că în anul universitar 1935/1936, dintr-un total de 4.700 de doctori, licențiați și diplomați universitari, 468 erau evrei, adică aproape 10%, iar în 1936/1937, dintr-un total de 5.073 de absolvenți, 521 erau evrei, ceea ce reprezintă mai mult de 10%. În ceea ce privește numărul studenților, în anul universitar 1933/1934, dintr-un număr total de 29.907 studenți, 9.981 erau evrei, adică, 33,3%. Anul 1934 reprezintă maximul de referință al prezenței elementului universitar evreiesc deoarece după anul universitar 1934 s-a înregistrat o scădere a numărului studenților evrei, astfel că, în 1936/1937, dintr-un număr de 25.650 de studenți, doar 2.141 erau evrei, adică 8,3%. Cele mai populate centre universitare cu evrei au fost Iașii și Cernăuții¹². O statistică întocmită de Em. Vasiliu-Cluj la 1920 indica numărul mare de studenți de la aceste două universități. Astfel, la Universitatea din Cernăuți, la Facultatea de Farmacie, în semestrul de vară erau 174 de români și 574 de studenți evrei, iar la Facultatea de Drept – funcție de religia declarată – erau 237 de ortodocși (români și ruteni); 98 catolici; 26 luterani; 506 mozaici și 31 studenți de alte religii¹³. La Universitatea ieșeană, numărul de studenți evrei era, de

¹⁰ DJANI, **fond Rectorat**, dosar1000/1922, f. 526-533.

¹¹ **Ibidem**, f. 528.

¹² Armin Heinen, **op.cit.**, p. 264.

¹³ Corneliu Zelea Codreanu, **Pentru legionari**, vol. I, Sibiu, Editura Partidului „Totul pentru Țară”, Tipografia Vestemean, 1936, p. 97-100. În cartea sa, Corneliu Codreanu

asemenea, considerabil. La Facultatea de Medicină: 547 români și 831 evrei; la Farmacie: 97 români și 299 evrei; la Facultatea de Litere: 351 români și 100 evrei; la Drept: 1743 români și 370 evrei, iar la Facultatea de Științe: 722 români și 321 evrei¹⁴. Radiografia de mai sus era îngrijorătoare pentru oamenii politici cu vederi naționaliste, deoarece în opinia lor, școala era un laborator de formare a elitei de mâine a României Mari. În acest sens A.C. Cuza și Ion Găvănescu, profesori universitari ieșeni, trăgeau un semnal de alarmă asupra compoziției etnice și a sentimentelor patriotice viitoarei clase conducătoare și asupra culturii naționale a statului național-unitar, rod al sacrificiilor seculare ale poporului român¹⁵. Situația etnică a celor două universități din Moldova explică geneza curentului naționalist-creștin în mediul studentesc și considerentele mișcării, puse sub egida lozincii *numerus clausus*, din decembrie 1922¹⁶. Reținem, în acest context, statistica privind apartenența regională și etnică a studenților de la Facultatea de Medicină din Iași. Astfel, în anul întâi, din 456 de studenți înscriși, 342 erau din noile provincii, și marea lor majoritate din Basarabia și Bucovina. Dintre aceștia, o mare parte erau evrei. În anul doi erau 207 studenți, din care mai mulți de jumătate – 144 – erau din afara Vechiului Regat; în anul al treilea din 266 de studenți, 160 erau din Basarabia și Bucovina; în anul patru din cei 49 de studenți doar 8 erau din noile teritorii (din Basarabia); în anul cinci, din cei 75 de studenți, 22 erau din Basarabia, unul din Bucovina și trei din Transilvania¹⁷.

În acest cadru descris de creșterea numerică a studenților evrei s-a produs o acutizare a ostilității studenților români față de cei evrei, mulți

analizează problema școlii românești apelând la datele statistice publicate de Em. Vasiliu-Cluj în **Situația demografică a României**, București, 1923.

¹⁴ **Ibidem**.

¹⁵ **Ibidem**, p. 102-106.

¹⁶ Vezi A.C. Cuza, **Mișcările studentești și cauzele lor**, București, Tipografia și legătoria de cărți „Deliormanul”, 1925, passim; idem, **Numerus clausus**, București, Editura Ligii Apărării Național Creștine, 1924, p. 2 și urm. De referință rămâne și discursul profesorului universitar ieșean, rostit de la tribuna Parlamentului și care argumentează necesitatea aplicării principiului *numerus clausus* în universitățile românești, după modelul practicat în Ungaria, încă din septembrie 1920 (**Minorități naționale din România. 1918-1925. Documente**, coord. Ioan Scurtu și Liviu Boar, București, 1995, p. 721-723); G. Asandului, **A.C. Cuza. Politică și cultură**, Iași, Editura Fides, 2007, p. 137.

¹⁷ DJANI, **fond, Rectorat**, dosar. 1000/1922, f. 286.

dintre ei cu declarate simpatii de stânga și chiar bolșevice. Studenții români s-au plasat instinctiv la dreapta, îmbrățișând ideile naționaliste, și sub influența unor profesori naționaliști de la Universitatea ieșeană¹⁸.

În perioada antebelică activitatea studentescă era coordonată de Centrul studentesc universitar Iași, întemeiat în septembrie 1909, cu prilejul unui congres studentesc desfășurat la Iași, când delegații studenților din cele două centre universitare ale Vechiului Regat au luat hotărârea constituirii Centrului studentesc după modelul celui bucureștean. Primele încercări de organizare studentescă au apărut la 1863, când un fost student în Drept al Universității din Viena, reînscris la Facultatea de Drept a Universității ieșene, are inițiativa întemeierii unei societăți studentești. Alecu Boteanu a împrumutat unor colegi de ai săi statutele și regulamentele societății studentești vieneze dar, deși s-a strâns o listă cu semnături de adeziune, în cele din urmă, societatea studentescă nu s-a mai constituit¹⁹. Alecu Boteanu scria colegului său student la Viena, Iancu Zotta, despre lipsa de interes și coeziune din rândurile studențimii ieșene²⁰. După această tentativă nereușită, în noiembrie 1870, studentul Ion Bădescu a prezentat statutele unei noi societăți studentești și a solicitat Rectoratului recunoașterea acesteia. Inițiativa studentului Ion Bădescu rămâne fără nici un rezultat practic. Rectorul Ștefan Micle a convocat Consiliul special pentru a dezbate Statutele și Regulamentele prezentate de studenți, dar profesorii, chemați pentru a-și da verdictul la 2 decembrie 1870 nu s-au prezentat. Astfel, Societatea studenților din Universitatea Iași, asociație cu profil mai mult cultural-științific, nu va primi avizul de funcționare a Senatului universitar²¹.

În anul 1875, un comitet studentesc de inițiativă înaintază o cerere Rectoratului în vederea obținerii recunoașterii și aprobării de funcționare a Clubului Studenților Universității din Iași, organizație care avea să fie influențată de ideile socialiste promovate de Constantin Dobrogeanu Gherea, Zamfir Arbore și Nicolae Codreanu. În 1879 ia ființă Societatea universitară „Unirea” a studenților bucureșteni, care în

¹⁸ Corneliu Ciucanu, **Mișcarea legionară în Basarabia**, în *Europa XXI*, vol. XIII-XIV/2004-2005, **Românii între ruși și sovietici**, p. 121-124.

¹⁹ Stelian Tănase, **Triumful rațiunii împotriva violenței. Viața universitară ieșeană interbelică**, Iași, Editura Junimea, 1977, p.39.

²⁰ Leonidas Rados, **Studenții universității**, în Gheorghe Iacob, Alexandru-Florin Platon (coordonatori), **op.cit.** p. 214.

²¹ **Ibidem**, p. 214-215; Stelian Neagoe, **op.cit.**, p. 39.

mai 1880 are inițiativa constituirii unei „Asociații generale a studenților din România”. Delegația studenților bucureșteni se adresează studențimii ieșene în vederea constituirii unei comitet de inițiativă. Astfel, o comisie mixtă elaborează statutele și regulamentele de funcționare ale „Asociației”, iar la 9 septembrie 1880 are loc primul congres studentesc la Focșani – oraș-simbol al Unirii de la 24 ianuarie 1824 – unde delegații studenților din Iași și București, trimit o telegramă omagială lui Vasile Alecsandri. În cadrul lucrărilor și dezbaterilor de la Focșani, congresiștii decid ca următoarele reuniuni studentești să se organizeze alternativ în orașele din Moldova și Muntenia²². În consecință, între anii 1880-1890 au avut loc congrese studentești la Pitești - 1881; Bacău - 1882; Turnu Severin – 1883; Galați – 1884; Brăila – 1885; Bârlad – 1886; Piatra Neamț – 1889, Botoșani – 1890²³. Deși inițiativa congreselor studentești a aparținut Societății studentești „Unirea”, datorită profilului cultural pronunțat al acestei societăți și mai cu seamă datorită faptului că membrii ei se ocupau mai mult cu dezbateri, conferințe și șezători literare, la congresele studentești menționate, delegații Clubului studenților ieșeni au ieșit mult mai mult în evidență. În anul 1881, Clubul studenților ieșeni avea în componență 82 de membri între care amintim pe frații Ion și Gheorghe Nădejde, pe Eugen Lupu, Th. Speranția, iar influența Clubului în mediile studentești ieșene era considerabilă²⁴. De activitatea Clubului studenților ieșeni se leagă și prima grevă studentească la Universitatea din Iași. În consecință autoritățile statului își propun o monitorizare mai atentă a structurilor asociative studentești, intuind potențialul activ și ideologic al studențimii²⁵.

În ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, în peisajul studentesc ieșean își face apariția Asociația universitară „Solidaritatea”. Activitatea „Solidarității” în cercurile studențimii ieșene diminuează influența Clubului studenților Universității Iași, care în scurt timp se va dizolva. Dispariția acestei organizații cu adânci influențe socialiste s-a produs în paralel cu declanșarea *crizei* de orientare a socialiștilor ieșeni. Așanumita *trădare a generoșilor* a debusolat o serie de aderenți ai curentului socialist și a influențat și desființarea Clubului studenților ieșeni²⁶.

²² Stelian Neagoe, **op.cit.**, 40.

²³ **Ibidem**, p. 42.

²⁴ **Ibidem**, p. 41.

²⁵ Leonidas Rados, **art.cit.**, p. 216-217.

²⁶ Stelian Neagoe, **op.cit.**, p. 44.

Asociația universitară „Solidaritatea”, constituită cu largul concurs al unor profesori univerisitari (N. Iorga, A.C. Cuza, A.D. Xenopol, Corneliu Șumuleanu, Ion Găvănescu) a preluat inițiativa activității studențești la Universitatea din Iași. În septembrie 1909, cu ocazia congresului studențesc de la Iași, membrii comitetului de conducere al „Solidarității” hotărăsc de comun acord cu delegații studenților din Universitatea București, constituirea Centrului Studențesc Iași²⁷, organizație reprezentativă a studenților din centrului universitar ieșean, care va funcționa – cu întrerupere pe perioada primului război mondial – până în primăvara anului 1922. După 1910, Centrul Studențesc Iași și Societatea studenților în medicină, care fuzionase prin absorbție cu Societatea studenților medicinisti, înființată în 1894, au monopolizat treptat întreaga activitate studențească între anii 1910-1916²⁸.

În timpul Războiului de Întregire, așa cum am menționat mai sus, Palatul Universității din Iași a fost rechiziționat de Ministerul de Război. După Marea Unire, odată reluată activitatea universitară, studenții au inițiat o serie de acțiuni cu scopul de a se organiza în societăți și asociații. Comitetele de inițiativă, care elaborau statutul, programul și întocmeau o listă cu semnături de aderare a colegilor la asociația studențească în curs de constituire, trebuiau să înainteze această documentație, însoțită de o cerere de validare, Senatului universitar. Senatul Universității din Iași analiza memoriul și statutele societăților studențești, discuta asupra obiectivelor propuse de studenți și în cele din urmă aprobau constituirea respectivelor asociații studențești. După recunoașterea oficială a societății, noile alegeri a comitetelor de conducere trebuiau validate tot de către Senatul universitar.

Studenții Facultății de Drept adresează Rectoratului o cerere pentru aprobarea înființării Societății Studenților în Drept, în conformitate cu articolul 23, aliniatul IV din Regulamentul de Ordine și Disciplină a studenților. Ședința Senatului Universității din Iași din 8 martie 1919 decide amânarea recunoașterii legale a menționatei societăți, până ce Senatul va lua deplină cunoștință de cuprinsul Memoriului și Statutelor Societății Studenților în Drept. Din același motiv, se amână și recunoașterea legală a Societății Studenților Evrei. În aceeași ședință, Senatul hotărăște recunoașterea asociației studenților din Basarabia și

²⁷ *Ibidem*, p. 55.

²⁸ *Ibidem*, p. 55-56.

funcționarea acesteia sub denumirea de „Cercul Studenților Basarabeni”²⁹.

Ședința Senatului din 28 martie 1919 dezbate, de asemenea, cererile mai multor societăți studențești prin care se invoca recunoașterea acestora de către Senat. Procesul-verbal încheiat la sfârșitul acestei ședințe consemna hotărârea membrilor Senatului ca în următoarea ședință să se discute doar problema recunoașterii societăților studențești, după o atentă analiză a memoriilor și statutelor de funcționare depuse de către comitetele de inițiativă ale acestor societăți. Prin urmare, în ședința din 21 mai 1919, Senatul Universității ieșene a luat în discuție cererea depusă de Comisiunea interimară a Centrului Studențesc Iași, care insista pentru validarea alegerii comitetului de conducere a Centrului, precum și cererile înaintate de către studenții Facultății juridice, a studenților de la Electrotehnică, a studenților mediciști interni și a studenților din Oltenia, Muntenia și Dobrogea. Procesul-verbal încheiat cu prilejul ședinței din 21 mai 1919 consemnează că „având în vedere că toate dispozițiile prevăzute de art. 23 din Regulamentul de Ordine și Disciplină Studenților Universitari au fost urmate întocmai” Senatul a aprobat și recunoscut statutele și regulamentele de funcționare a Societății Studenților în Drept, a Societății studenților români în Electrotehnică de la Facultatea de Științe, a Asociației Generale a Studenților Evrei și a Asociației Internilor de spital din cadrul Facultății de Medicină și Farmacie. Totodată, se decide validarea alegerilor noului Comitet al Centrului Studențesc Iași în următoarea componență: Vasiliu Ilie, Ștefan Ionescu, C. Rădescu, S. Scripcariuc, Gh. Zane, Ștefan Bârsănescu, N. Atanasiu, N. Tucaliuc, N. Lăbușcă, Gr. Cazacliu și I.Gh. Popovici³⁰.

Pe lângă societățile constituite pe criterii profesionale din studenți ce aparțineau aceleiași facultăți sau urmăreau o anumită specializare (cazul Societății Studenților de la Electrotehnică din cadrul Facultății de Științe), la Universitatea din Iași au funcționat și asociații studențești întemeiate pe criterii regionale (Cercul studenților dorohoieni, Societatea studenților din Covurlui, Societatea studenților din Tutova, Asociația studenților din Fălciu, Societatea academică „Avram Iancu” a studenților bucovineni și ardeleni, președinte Vasile Iasinschi, student medicinist) și chiar etnice (Asociația Generală a Studenților Evrei).

²⁹ DJANI, **fond Rectorat**, dosar 893/1919, f. 21.

³⁰ **Ibidem**, f. 24-25.

II. Studențimea ieșeană între Stânga internaționalist-atee și Dreapta naționalist-creștină

Activitatea Cercului Studenților Basarabeni de la Universitatea ieșeană, asociație condusă de Timotei Marin, Th. Văscăuțeanu, d-ra Cernăuțeanu, frații Derevici, d-ra Matievici, Ceaiico-Ceaiicovski³¹. Această societate studențească era apreciată de serviciile informative românești ca „... socialistă și apoi afiliată deschis la Internaționala a III-a de la Moscova [și care] a provocat prima ciocnire serioasă cu elementele studențimii naționaliste române, reorganizată de C. Codreanu”³². Alături de documentele existente în arhiva Universității din Iași, **fondul „Rectorat”**, glisajul spre stânga bolșevică a unui segment important al studențimii de peste Prut a fost perceput și clasat de organele informative într-o sinteză a Biroului General de Siguranță din Basarabia din 24 noiembrie 1931. Materialul informativ, conceput în urma agitațiilor naționaliste și antievreiești de pe parcursul anilor 1930 și 1931, face un scurt istoric al începuturilor mișcării naționaliste la Universitatea ieșeană și modul în care a penetrat curentul cuzist (Liga Apărării Naționale Creștine) și mai apoi Legiunea Arhanghelul Mihail în Basarabia. Documentul arată că: „...mișcarea condusă de Dl. Profesor A.C. Cuza prinde rădăcini tot mai temeinice în Vechiul Regat și prin intrarea în mișcarea lui a lui Corneliu Codreanu cu o serie întreagă de colegi de la Universitatea din Iași [fapt care] întărește simțitor organizația și ea se transformă în 1923 în «Liga Apărării». Astfel, universitățile, dar, în special, facultățile de Drept și Medicină au devenit centre de agitație naționalistă, antibolșevică”³³. Faptul că studenții de la Drept și Medicină au aderat la ideile naționaliste se explică, în parte, prin influența categorică pe care au exercitat-o A.C. Cuza, profesor de Economie Politică și decan al Facultății de Drept și Corneliu Șumuleanu, profesor la Facultatea de Medicină și Farmacie, vechi lideri și activiști ai Partidului Naționalist Democrat, fondat la 1910 de către marele istoric Nicolae Iorga. Pe de altă parte, trebuie consemnate originea, mediul familial și cel

³¹Lista cu numele liderilor Cercului Studenților Basarabeni, consemnată de documentul amintit a fost completată conform procesului verbal nr. 51 a ședinței Senatului Universității din Iași din 13 decembrie 1919 prin care se validau alegerile Comitetului Cercului Studenților Basarabeni. Vezi DJANI, **fond Rectorat**, dosar. 897/1919 , f. 492.

³² Arhiva Națională a Republicii Moldova (în continuare se va cita: ANRM), **fond 680**, Inv.1, dos. 3457 (II), f. 672.

³³ **Ibidem.**

cultural-intelectual din care provin studenții naționaliști. Îndeosebi, aceștia proveneau din mediul rural și erau fii de preoți, învățători, țărani cu o educație profund patriotică și creștină. Ajunși pe băncile facultăților au fost facil captați de ideile promovate de profesorii lor naționaliști. De asemenea, un motiv important al raliei acestor studenți la asociațiile și organizațiile studențești cu un pronunțat caracter naționalist și antievreiesc l-au avut, cu siguranță, și provocările studenților de stânga, în mare parte evrei. Comportamentul sfidător, atitudinea contondentă și manifestările bolșevice ale studenților de stânga, modul fățiș prin care se făcea propagandă bolșevică și antiromânească a declanșat reacția firească a studenților naționaliști. Atitudinea ironică a studenților comuniști este pe larg relatată de Corneliu Codreanu, student al Facultății de Drept și președintele Societății „Ștefan Vodă”: „Disprețuitori față de cultura românească, aceștia ne priveau de sus universitatea și tot ce aveam noi în țara aceasta, cu pretenții de savanți și îndrumători, ca niște oameni sosiți dintr-o mare țară pe un păcătos și înapoiat pământ românesc. Or fi avut ei dreptate în unele privințe, dar în curând aveau să se izbească în mica noastră țară de un mare bun simț românesc secular, pe care acolo în marea lor împărăție de peste Nistru, s-a dovedit a nu-l fi avut”³⁴. În memoriile sale, publicate la mijlocul anilor '20, profesorul N. Leon își amintea că „Cei veniți în primii ani după alipirea Basarabiei se deosebeau mult de cei care se înscriu astăzi la universitate”³⁵. Fostul rector al Universității din Iași consemna atitudinea nepoliticoasă a *mujicilor* de peste Prut, influențați negativ de anarhia bolșevică. Studenții veniți din Basarabia – într-o covârșitoare proporție alogeni³⁶ – se considerau purtătorii noului duh al progresului social și cultural, erau total lipsiți de respect față de profesorii lor și față de colegii români tratați de paseiști reacționari. Organizați în Cercul Studenților Basarabeni, aceștia „aveau aerul că ei ne aduc *lumina de la răsărit*. Căminurile vroiau să le conducă ei și să le administreze prin soviete; vorbeau cu profesorii cu pălăria în

³⁴ C.Z. Codreanu, **Pentru legionari**, p.38.

³⁵ Prof.Dr. N. Leon, **Amintiri**, partea a II-a, Iași, 1925, p. 147

³⁶O întreagă serie de dosare din **fondul Rectorat** al Universității din Iași consemnează un număr impresionant de cereri ale studenților de origine evreiască, pentru recunoașterea și echivalarea studiilor efectuate în fostele provincii ale Imperiului țarist. Spre exemplificare menționăm dosarele 891/1919, f 1-10 (fila nr.10 redă „lista studenților basarabeni, cărora li s-a echivalat diplomele”); 893/1919, f. 155-156; 897/1919, f. 209-211; 904/1919, f.332-334.

cap și țigara în mână”³⁷. Limba rusă era des utilizată în mediile studenților basarabeni, fapt care îi izola și mai mult de colegii din vechiul Regat, iar boema studențească căpătase accente vulgare. Profesorul Leon își amintea că studenții și studentele se complăceau într-o gravă atmosferă de promiscuitate, că fetele petreceau și se plimbau „până târziu cu studenții, cântând în gura mare pe stradă cântece rusești. În sălile Universității și pe străzi nu se auzeau decât *șto, kak, piși*”³⁸. Situația s-a schimbat în bine către jumătatea deceniului III, când studenții veniți de peste Prut s-au integrat perfect în societatea universitară ieșeană, motiv pentru care rectorul Traian Bratu remarca faptul că: „de pe acum am început să avem studenți distinși, ba chiar colaboratori și asistenți recrutați din cei veniți din lumea până ieri atât de deosebită de peste Prut”³⁹.

Evocările celor doi profesori universitari ieșeni descriu un climat tensionat la Iași în primii ani după Unire. Nu demult, Iașul trecuse prin momente de maximă încordare în primăvara anului 1917, iar după Marea Unire, curentele socialiste/comuniste anarhice luaseră un avânt considerabil. De asemenea, Stânga studențească era foarte puternică la Universitatea din Iași, iar această realitate trebuie explicată în legătură cu anumite antecedente de ordin publicistic și cu activismul unor elemente socialiste care s-au manifestat în fosta capitală a Moldovei. Totodată, existența unui potențial anarhic-revoluționar de extracție bolșevică trebuie pusă în ecuație cu manifestările antiromânești la care au achiesat anumiți locuitori ai Iașului – îndeosebi evrei – în contextul tulburărilor din primăvara anului 1917. Înființat în 1875, Clubul Studenților de la Universitate, puternic influențat de ideile socialiste, desfășura o vie activitate în rândurile studențimii ieșene. La Iași, pe tărâm cultural-ideologic și publicistic a activat un cerc socialist intitulat *Lumina*, care avea în componență intelectuali evrei: M. Haimovici, Ștefan Stâncă (Stein), R. Schwartz, L. Ghelerter, L. Geller, Max Vexler. Angajați în dese polemici cu A.C. Cuza, aceștia militau pentru emanciparea evreilor și publicau revista *Der Wecher (Lumina)* în limba idiș. În strânsă relație cu mișcarea socialistă internațională, în 1896, socialiștii ieșeni grupați în jurul revistei menționate au trimis un memoriu Congresului Socialist de

³⁷ Prof.Dr. N. Leon, **op.cit.**, p. 147.

³⁸ **Ibidem.**

³⁹ **Darea de seamă asupra anului școlar 1921/1922**, prezentată de rectorul Traian Bratu (**doc.cit.**).

la Londra în care denunțau *legislația antisemită* și cereau să se intervină în vederea soluționării situației grele a evreilor din România. De asemenea, după relatările târzii ale lui A.C. Cuza, Geller și Ghelerter au defilat în primele rânduri cu ocazia manifestației de 1 mai 1917, manifestație organizată de sovietul trupelor rusești, care practic avea toată autoritatea asupra soldaților ruși bolșevizați.

Rolul atribuit Iașului după abandonarea Capitalei de către autoritățile române, nemulțumirile, frustrările populației, pricinuite de greutățile retragerii, de foamete, scumpete și boli, de lipsa unei perspective fericite privind încheierea ostilităților – îndreptățite până la un punct – determinau reacții virulente în societatea românească. Astfel se căutau vinovații pentru situația deplorabilă a țării, se identificau responsabilitățile oamenilor politici care au decis intrarea României în război și au gestionat deficitar economia țării. Sub influența răsturnărilor din Rusia (abdicarea țarului Nicolae al II-lea și formarea guvernului Kerenski), social-democrații români au încercat și la Iași declanșarea unor diversiuni îndreptate împotriva guvernului și a regelui. După retragerea armatei și administrației, a guvernului și a familiei regale în Moldova, Iași deveniseră capitala statului român aflat în exil. Asupra guvernului în special, dar și asupra oamenilor politici și ofițerilor superiori s-a răsfânt oprobiul public alimentat, pe de o parte de către politicienii conservatori, iar pe de altă parte de către elemente socialiste și anarhiste inspirate, tot mai evident, de transformările survenite în Rusia și special de bolșevism. În acest context trebuie analizat și interpretat așa-numitul **Manifest al Comitetului de acțiune social-democrat român** din iulie 1917⁴⁰, în care autorii, după o amplă descriere a nenorocirilor abătute asupra țării, responsabilizau *in corpore* întreaga clasă politică românească în frunte cu regele Ferdinand și cu I.I.C. Brătianu⁴¹. În primăvara anului 1917, situația devenise tot mai gravă ca urmare a defecțiunii trupelor rusești aliate, afectate de propaganda bolșevică desfășurată oficial de sovietul armatei ruse de la Iași. Trupele rusești pierduseră orice noțiune de disciplină și ierarhie militară, soldații sfidau, arestau, molestau și chiar își ucideau proprii ofițeri, iar sovietul

⁴⁰ **Manifestul Comitetului de acțiune social-democrat român**, în **Documente din istoria Uniunii Tineretului Comunist din România** (culegere de documente emisă de Institutul de Istorie al Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R.), București, Editura Tineretului, 1958, p. 9-14.

⁴¹ **Ibidem** p. 10-11.

bolșevic milita fățiș pentru înlăturarea regelui și guvernului român. Cristian Racovski fusese eliberat din închisoare de către militarii ruși și la 18 aprilie/1 mai 1917, aceștia au organizat o amplă manifestație în Piața Unirii. Marele istoric N. Iorga consemna în memoriile sale că: „Racovski însuși cu fața lui tragic strâmbă, cu ochii lui fugători și șireți, cu barba lui bătută de toate vânturile, fusese eliberat din casa unde-și făcuse, cu legături meștere ca de doctor ce era, un puls îngrijorător de iute și de neregulat, așa încât nimeni nu-i mai păzea agonia, și se înfățișase în plin mijloc al Iașului, încercând ce nu-și dădea seama că poate face: o revoluție instantanee ca pentru acarii de la Calea Ferată. Lumea se uita la el ca la un animal feroce ieșit din cușca lui”⁴². I.G. Duca, un alt om politic implicat în evenimente își amintea groaza trăită de populația Iașilor în acele zile de teroare: „Când ne-am putut da seama de starea de descompunere a armatei rusești, sub acțiunea de propagandă bolșevică, a fost la 18 aprilie. Ziua aceasta corespunzând cu 1 mai stil nou, armata Rusiei revoluționare a transformat-o în marea sărbătoare a proletariatului și soldaților ruși. În consecință, pretutindeni mitinguri, discursuri incendiare și pe multe părți ale frontului, sub motiv de solidaritate internațională și de pacifism, fraternizare pe față cu trupele dușmane. Parcă văd și astăzi aspectul Iașilor, de dimineață și până seara camioane, automobile cu steaguri roșii circulând în toate direcțiunile, încărcate cu soldați care vociferau și chiuiau. În sfârșit, după o mare întrunire, un imens cortegiu cu steaguri roșii, cu *Marsilleza*, cu *Internaționala* și, drept culme, manifestații în Piața Unirii, cu discursuri rostite pe treptele statuii lui Cuza, în care se cerea, nici mai mult nici mai puțin, precum am arătat-o, decât înlocuirea formei de guvernământ. Toți soldații ruși purtau cocarde roșii, aveau atitudini agresive și priviri batjocoritoare. Vădit situația era gravă”⁴³.

Atmosfera încordată de la Iași s-a detensionat prin intervenția demonstrativă a generalului Racoviceanu, comandantul Regimentului 9 Vânători, care, la 26 aprilie, a defilat pe străzile principale al Iașilor cu muzica regimentului în frunte și cu armamentul din dotare la vedere (printre care și 25 de mitraliere)⁴⁴. Totuși, teama de dezordine și revoluție

⁴² N. Iorga, **O viață de om așa cum a fost**, Chișinău, Editura Universitaria 1991, p. 271-272.

⁴³ I.G. Duca, **Amintiri politice**, vol. II, München, 1981, p.183.

⁴⁴ Ion Agrigoroaiei, **Opinie publică și stare de spirit în vremea Războiului de Întregire și a Marii Uniri. Iași, 1916-1918**, Iași, Editura Fundației Axis, 2004, p.109.

bolșevică a rămas constantă în conștiința Iașului și a românilor după sfârșitul Războiului de Întregire, iar această îngrijorare era alimentată de avântul curentelor de stânga sesizabil în societatea românească după 1919. Faptul că Rusia Sovietică nu a recunoscut niciodată unirea Basarabiei cu România, că intențiile imperialiste ale Sovietelor nu constituiau o surpriză pentru societatea și opinia publică românească au declanșat o serie de aprehensiuni și angoase față de curentele și elementele de stânga, multe dintre acestea reprezentate de alogeni, realitate care determina o nouă resurecție a scenariilor conspiraționiste antiromânești. De asemenea, faptul că statul major al revoluției bolșevice în frunte cu I.V. Lenin era format în mare parte din evrei și că liderii și militanții reprezentativi ai stângii socialiste/comuniste din România aparțineau minorității evreiești, constituia a altă asociere dubioasă în ochii opiniei publice de la noi și alimentau, în subsidiar, ideea de complot iudaic universal. Astfel că, la „dosarul” oricum sensibil al „pericolului evreiesc” s-a inserat o nouă pagină, aceea a suspiciunii că minoritarii evrei sunt neloiali statului național-unitar, că sunt factor de deznaționalizare atâta timp cât folosesc limba fostului ocupant (rusa, maghiara, germana) în provinciile alipite României la 1918, că reprezintă germenii disoluției sociale, că au *misiunea* de a stabili un cap de pod bolșevismului și imperialismului rusesc... Nu întâmplător **Protocoloalele Întelepților Sionului** – după toate probabilitățile o lucrare diversionistă a *Ohranei* rusești, scrisă de călugărul Serghei Nilus la sugestia țarului Nicolae al II-lea⁴⁵ – a fost tradusă din franceză în limba română de către Ionel I. Moța, în anul 1923⁴⁶.

În prima decadă interbelică Iașul universitar a reprezentat un mediu propice pentru agitațiile comuniste. Corneliu Z. Codreanu, înscris la Facultatea de Drept în 1919, descrie atmosfera încordată de la Iași din primii ani de după război. Agitațiile, manifestațiile și grevele se țineau

⁴⁵ Leon Poliakov, **Istoria antisemitismului**, vol IV, București, Editura Hasefer, 2000, pp.41-43, *apud*, Gabriel Asandului, **A.C. Cuza, Politică și cultură**, p. 108-109.

⁴⁶ Ionel I. Moța (1902-1937) era fiul protopopului Ion Moța de la Orăștie, vechi luptător și deputat al Partidului Național Român, deținut politic sub regimul Dublei Monarhii. Student la Drept la Universitatea din Cluj, Ionel Moța a fost și președintele Centrului Studentesc „Petru Maior” și unul din conducătorii mișcării studentești din anii 1922-1923. Avocat și doctor în Drept al Universității din Grenoble, fondator al Mișcării Legionare în 1927, cumnat al lui Codreanu și lider important al Legiunii, moare în Spania în 1937.

lanț coordonate de activiști comuniști: „La fiecare 3-4 zile, pe străzile Iașului, mari demonstrații comuniste. Cele 10-15.000 de lucrători, înflămânziți și manevrați de mâna criminală iudaică de la Moscova, parcurgeau străzile în cântecul *Internaționalei*, în strigătele de: *Jos Armata!*, *Jos Regele*, purtând pancarte pe care se putea citi: *Trăiască revoluția comunistă, Trăiască Rusia Sovietică*”⁴⁷. În acest context apare o reacție anticomunistă prin constituirea și activitatea *Gărzii Conștiinței Naționale*, condusă de muncitorul Constantin Pancu, la care aderă și tânărul student Corneliu Codreanu. Acesta se va face remarcant prin curajul și tenacitatea de care a dat dovadă în acțiunile de împiedicare a grevelor de la Regia Monopolurilor Statului și de la Atelierele C.F.R. Nicolina, unde arborează drapelul național tricolor în locul steagului roșu pus de comuniști. În acest cadru Codreanu descrie activitatea provocatoare a presei de stânga, care incita la violență și la revoluție bolșevică⁴⁸. În aprilie 1926 au fost arestați patru studenți comuniști care au spionat (cu mulți ani înainte, conform dosarului de urmărire informativă) în favoarea Rusiei Sovietice. Aceștia dezvoltaseră agenturi de spionaj la București și Turnu Severin și trimiteau rapoarte informative la un *Birou* de centralizare a informațiilor din Praga. Tot în această perioadă, în Basarabia, se organizase o rețea de curierat, strict supravegheată, de altfel, de către Siguranță. În acest context agenții Siguranței identifică și demască o celulă comunistă condusă de Isac Corvic (evreu refugiat din Rusia), care era șeful sub-raionului de spionaj Bălți, iar unii membri ai rețelei erau studenți la Iași⁴⁹. De asemenea, pe lângă elementele bolșevice, existau foști ofițeri și combatanți ai forțelor alb-gardiste, care luptaseră sub comanda generalilor Vranghel și Denikin și care militau fâțiș pentru refacerea țarismului și „reluarea Basarabiei”⁵⁰. Idei periculoase care aduceau atingere flagrantă ideii naționale și conceptului de stat național-unitar erau vehiculate și în mediul studentesc ieșean, mai cu seamă în cercurile studenților veniți de peste Prut, grupați în Cercul Studenților Basarabeni, Societatea Studenților Democrați și Asociația Generală a Studenților Evrei.

Studenții comuniști nu recunoșteau Hotărârea de unire a Sfatului

⁴⁷ Corneliu Z. Codreanu, **op.cit.**, p.17.

⁴⁸ **Ibidem**, p. 21-38.

⁴⁹ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare: ANIC), **fond Direcția Generală a Poliției** (în continuare DGP), dosar 7/1919, f. 59.

⁵⁰ **Ibidem**, f. 58.

Țării de la Chișinău din 27 martie 1918 și apartenența Basarabiei la statul român. Din acest motiv se iscau dese dispute între studenții naționaliști și cei comuniști, care se afixau în public purtând cocardă roșie la butonieră, șepci rusești, colan pus în bandulieră și alte însemne ce aminteau de bolșevismul rusesc dar care inspirau teamă și dezgustul populației Iașului și studenților naționaliști. Iașul nu uitase momentele de groază prin care trecuse în aprilie/mai 1917 când, în indisciplină și degradingolada generală a trupelor rusești convertite la bolșevism, Racovski, Ghelert, Geller – ultimii doi, binecunoscuți lideri ai mișcării socialiste/comuniste ieșene - cereau înlăturarea monarhiei, a guvernului și proclamarea republicii sovietelor. Pe fondul acestor provocări s-au declanșat altercații între studenți. Studentului Ipolit Derevici i s-a smuls cocarda roșie din piept și a fost agresat de studentul I.C. Papilian, după ce declarase unor studenți din grupul lui Codreanu că: „poate să se sărbătorească unirea Basarabiei cu România 1000 de ani, că Basarabia va fi tot a Rusiei”⁵¹. Incidentul a dat naștere la mari tulburări în sala de mese a cantinei, fiind necesară intervenția administrației cantinei și chiar a forțelor de ordine⁵². De altfel, Ipolit Derevici și fratele său Mihail au fost arestați în Basarabia pentru activitate subversivă comunistă înainte de sesiunea de vară a anului 1920. Cercul Studenților Basarabeni a înaintat un memoriu rectorului Universității din Iași în care solicită sprijinul profesorilor universitari în vederea eliberării fraților Derevici⁵³.

Un alt moment important în acțiunea de cristalizare și unificare a mișcării studențești din România interbelică îl constituie cu siguranța congresul studentesc de la Cluj. În septembrie 1920 s-a desfășurat la Cluj primul congres studentesc de după Marea Unire. Discuțiile au luat o întorsătură polemică odată cu propunerea delegației studenților de la Universitatea din Iași cu privire la formele de organizare a Centrelor studențești și a activității acestora în noua conjunctură conturată după formarea statului național-unitar. Delegația studențimii ieșene era condusă de Corneliu Zelea Codreanu care propune spre dezbaterea congresului o moțiune prin care se cerea excluderea studenților evrei din societățile studențești. Scopul declarat urmărit de Codreanu era îndepărtarea studenților evrei din funcțiile de conducere ale Centrelor

⁵¹ DJANI, **fond Rectorat**, dosar 927/1920, f. 124.

⁵² Stelian Neagoe, **op.cit.**, p.78.

⁵³ **Ibidem.**

studentești, organisme reprezentative ale studenților din toate cele patru centre universitare ale României Mari. Propunerea lui Codreanu, la care s-au raliat delegația studenților bucovineni de la Universitatea din Cernăuți și grupul Ciochină de la Iași, era determinată de atitudinea conducerii Centrului Studențesc Iași, monopolizată de studenți evrei și comuniști. Trebuie reținut că propunerea lui Codreanu a fost dezavuată de președintele Centrului studențesc Iași, N. Lăbușcă, student la Litere. După lungi și obositoare dezbateri moțiunea propusă de Codreanu a fost votată de congresiști fapt care dovedește că atitudine energică, pasională, intransigentă a grupului de studenți din Iași a determinat votul în favoarea moțiunii și mai puțin convingerea congresiștilor, care s-au manifestat inițial total împotriva propunerii lui Codreanu. Rememorând acel moment, Codreanu sublinia că doar fermitatea și acuratețea cuvântărilor studenților naționaliști a făcut posibilă schimbarea raportului de forțe în cadrul congresului de la Cluj: „Micul nostru grup de la Iași, invincibil prin hotărârea sa, s-a unit cu grupul Bucovinenilor, s-a luptat timp de două zile cu îndârjire. Până la sfârșit a învins. Congresul a admis moțiunea propusă de mine, prin vot nominal, împotriva moțiunii susținută de întreaga conducere studențească. Votul acesta cred că nu l-a dat congresul din convingere, ci mai mult impresionat de hotărârea și disperarea cu care s-a dus lupta. Studențimea cernăuțeană, care nu trecea de 60 la număr, s-a purtat admirabil. Micul nostru grup, care nu trecea de 20, de asemenea. Dacă mai adăugăm încă 20, grupul Ciochină, tot de la Iași lupta de două zile a fost de 100 contra 5000”⁵⁴. Tot Codreanu reflecta asupra semnificației adoptării propunerii delegației ieșene în perspectiva mișcării studențești declanșate la sfârșitul anului 1922: „Victoria noastră de atunci a fost hotărâtoare. Centrele studențești, dacă punctul nostru de vedere ar fi căzut, și-ar fi pierdut caracterul lor românesc, și în contact cu jidanii, ar fi apucat calea bolșevismului. Studențimea română a fost la o mare răspântie. Iar mai târziu, la 1922, n-am fi mai avut o izbucnire a unei mișcări studențești românești, ci o izbucnire a revoluției comuniste”⁵⁵.

Episodul referitor la adoptarea moțiunii propuse de grupul ieșean la

⁵⁴Corneliu Z. Codreanu, *op.cit.*, p. 39-40. Acest episod este relatat și de Filon Lauric, student al Facultății de Drept din cadrul Universității de la Cernăuți, viitor asistent și ginere al profesorului Traian Brăileanu și lider al Mișcării Legionare (vezi Filon Lauric, *Învierea*, nr. 3, 1998, p. 8).

⁵⁵ *Ibidem*.

congresul studentesc de la Cluj, primul congres al studențimii din cele patru centre universitare ale României Mari, demonstrează fermitatea, energia și nu în ultimul rând charisma lui Corneliu Z. Codreanu, care a reușit să impună congresiștilor punctul său de vedere. Totodată, trebuie remarcată întâlnirea dintre Codreanu și Ion. I. Moța președintele Centrului Studentesc „Petru Maior”, care va constitui temeiul relațiilor viitoare dintre cei doi lideri ai mișcării studentești, relații care își vor pune amprenta asupra întregii desfășurări a agitațiilor studentești din perioada 1922-1923. Tot în contextul congresului din septembrie 1920 de la Cluj, Codreanu va stabili legături cu alți lideri ai organizațiilor studentești din țară, fapt care va contribui capital în cursul evenimentelor descrise de mișcarea studentescă din perioada amintită. Rapiditatea cu care s-a propagat mișcarea studentească, manifestările asemănătoare derulate în toate cele patru centre universitare, formula programatică unitară, toate aceste aspecte dovedesc existența unor raporturi strânse stabilite între liderii studenților și o evidentă unitate de vederi. Rolul avut de Corneliu Codreanu a fost, de asemenea, foarte important. Odată revenit în țară, Codreanu s-a implicat activ în coagularea și organizarea mișcării studentești la Iași și mai apoi în strângerea relațiilor cu liderii studenților din celelalte Universități în vederea sprijinirii politice a prof. A.C. Cuza⁵⁶.

Revenind asupra situației tensionate din mediul universitar ieșean, trebuie consemnat climatul conflictual și agitațiile studentești din primăvara anului 1921. În urma descinderii agenților de Siguranță la o casă conspirativă din strada Râpei, nr. 2, a fost arestat un grup de studenți comuniști, mulți dintre ei lideri ai studenților cu vederi de stânga. În acest context, liderii studenților naționaliști au avut confirmarea activității subversive, anti-românești desfășurată de adversarii lor și prin urmare au trecut la acțiuni hotărâte pentru denunțarea și denigrarea lor în fața studenților. Agenții de poliție au recoltat documente compromițătoare referitoare la Conferința grupurilor comuniste din 3-5 martie 1921 de la Iași. Cu acest prilej sunt arestați frații Timotei și Elisei Marin și Liuba Elbert. T. Marin fusese șeful Cercului studenților basarabeni și, în

⁵⁶ Secondat de Al. Ghica, fostul său coleg de la Liceul Militar de la Mănăstirea Dealu, Codreanu a plecat la Cluj pentru a lua legătura cu liderii mișcării studentești și pentru a-i *recruta/inscrie* în noua organizație naționalistă pe cale de a se constitui (L.A.N.C.). La Cluj întâlnește Codreanu pe I. Moța și Corneliu Georgescu, viitorii fondatori ai Legiunii (Corneliu Z. Codreanu, **op.cit.**, p. 115).

momentul arestării, era președintele Cercului Studenților Democrați. În documentele descoperite de Siguranță erau liste cu studenți și activiști care își dăduseră semnătura pentru congresului de constituire a Partidului Comunist Român care trebuia să aibă loc la 8 mai 1921 și un apel la grevă adresat studențimii ieșene. Th. Văscăuțeanu, vicepreședinte al Cercului, alături de ceilalți lideri ai studenților „democrați” au demarat intervenții repetate pe lângă rectorul N. Leon pentru eliberarea *tovarășilor* arestați, dar mai ales se solicita o întrevvedere în arest cu T. Marin a unuia din vicepreședinții Cercului pentru a „primi casa” (casieria), deoarece nevoile organizației studențești reclama lipsa banilor. Intervenția rectorului Leon din 28 martie 1921 este respinsă de organele de Siguranță, suspicioasă asupra eventualelor dispoziții și parole ce s-ar fi putut transmite de către inculpat tovarășilor săi de organizație. Probabil situația penibilă în care a fost pus rectorul Leon de a interveni pentru T. Marin, acuzat de acțiuni subversive antinaționale și antistatale, l-au determinat pe prof. N. Leon să-și depună demisia din funcția de rector. După demisia prof. Leon, prof. Traian Bratu, prorectorul Universității a preluat din mers atribuțiile de rector și a compărut chiar ca martor al apărării în procesul studentului T. Marin. După celebrul proces al comuniștilor din Dealul Spirii, în care T. Marin a fost achitat, prof. Traian Bratu a fost etichetat de adversarii politici și chiar de către colegi de *pactizare cu bolșevismul*. Revenit la Iași, Timotei Marin și-a reluat funcția de președinte al Cercului Studenților Democrați și activitatea comunistă în rândurile studenților. Ulterior a emigrat în Rusia Sovietică și a fost asasinat de N.K.V.D. din ordinal lui I.V. Stalin, în contextul epurărilor din anul 1937.

În timpul detenției studenților comuniști implicați în faimosul proces din Dealul Spirii, conducerea Cercului Studenților Democrați a declanșat o grevă de susținere. În timpul unei mari întruniri de la Universitate, unde iau cuvântul vicepreședinții Th. Văscăuțeanu (Facultatea de Științe) și Ipolit Derevici (Facultatea de Medicină), studenții naționaliști de la Societatea Studenților în Drept, Societatea Academică „Avram Iancu”, Societatea „Ștefan Vodă”, în frunte cu Nelu Ionescu, Vasile Iasinschi și Corneliu Codreanu au lansat inițiativa boicotării grevei, demascându-i ca bolșevici pe liderii Cercului Studenților Democrați și ai Asociației Generale a Studenților Evrei. Astfel, greva generală a eșuat după o zi. Grupul de studenți naționaliști a ocupat cantina și a interzis studenților greviști să servească masa, pe

principiul „Cine nu muncește nu mănâncă”, iar intervențiile rectorului în favoarea studenților greviști nu dau nici un rezultat. Grupul lui Codreanu nu a admis nici o concesie față de „studenții bolșevizați”, ba mai mult, după mai multe altercații cu studenții comuniști, care purtau ostentativ șepci rusești, studenții naționaliști le-au luat șepcile care au fost arse demonstrativ în Piața Unirii, fapt care a determinat schimbarea uniforme⁵⁷. Încurajați de succesele obținute în Universitate față de studențimea de stânga, grupul lui Codreanu a trecut la ofensivă și înafara spațiului universitar. Studenții naționaliști au intrat cu forța în sediile și tipografiile ziarelor *Lumea* și *Opinia* și au sfărâmat „tiparnițele care împrăștiau otravă și insultă”⁵⁸. Motivul acestor *descinderi* îl reprezenta articolele injurioase la adresa Regelui, Armatei și Bisericii, apărute în paginile acestor ziare. Mai târziu când Codreanu reevalua aceste acte de vandalism care l-au costat excluderea din Universitate, recunoștea că provoca „dezordini fără îndoială, dar acele dezordini vor opri marea dezordine, ireparabila dezordine pe care o pregăteau în țara aceasta simbriașii revoluției comuniste”⁵⁹.

Cu prilejul premierei piesei intitulată **V-a venit numirea**, prezentată pe scena Teatrului Național ieșean la 24 noiembrie 1922, un grup de studenți în frunte cu Iulian Sârbu, Aurel Ibrăileanu, Ilie Gârneță și Victor Puiu Gârcineanu, sub pretextul unor replici antiromânești rostite de o actriță evreică, a întrerupt spectacolul prin vociferări repetate și bătăi din picioare. Grupul de 50-60 de studenți s-au îndreptat, apoi, spre strada Lăpușneanu la cantina studenților evrei și la căminul studenților israeliți din strada Păcurari. Descinderile studenților naționaliști în locațiile respective s-au soldat cu o serie de devastări și agresiuni asupra colegilor evrei⁶⁰, și au fost taxate – pe bună dreptate – drept manifestări de „obscurantism și sălbăticie” de către presa de stânga⁶¹. De asemenea, comunitatea evreiască din Iași și Asociația Generală a Studenților Evrei au luat atitudine față de violențele antisemite. Studenții evrei au solicitat rectorului Traian Bratu să intervină prin convocarea unei ședințe comune a tuturor societăților studențești din Universitatea Iași în care să se

⁵⁷ Corneliu. Z. Codreanu, **op.cit.**, p. 39; Stelian Neagoe, **op.cit.**, p. 83-85.

⁵⁸ Corneliu Z. Codreanu, **op.cit.**, p. 39.

⁵⁹ **Ibidem.**

⁶⁰ DJANI, **fond Rectorat**, dosar 1000/1921, f. 481; Gabriel Asandului, **Mișcări studențești**, în Gheorghe Iacob, Alexandru-Florin Platon, **op.cit.**, p.350.

⁶¹ Apud Carol Iancu **op.cit.**, p. 177.

condamne public atitudinea antisemită a studenților grupați în *Asociația Studenților Creștini*, în virtutea prevederilor *Regulamentului de ordine și disciplină studențească*⁶².

După o primă perioadă când la Universitatea din Iași s-a înregistrat o adevărată ofensivă a Stângii în mediile studențești, la jumătatea anului 1922 se observă că influența ideilor socialiste/comuniste scad în intensitate și că Dreapta naționalist-creștină câștigă teren în viața studențească ieșeană. *Contraofensiva de dreapta* este sprijinită, după cum am subliniat mai sus, de activitatea politică și prestanța universitară a unor profesori de la Universitatea din Iași (A.C. Cuza, Corneliu Șumuleanu, Ion Găvănescul), de noile regrupări politice care au survenit în peisajul public ieșean și la nivelul vieții politice românești de după Marea Unire (apariția, la începutul anului 1922 a Uniunii Național-Creștine, conduse de prof. N.C. Paulescu și prof. A.C. Cuza), de constituirea *Asociației Studenților Creștini* în frunte cu Corneliu Z. Codreanu, care a reprezentat nucleul dur și intransigent al agitațiilor și tulburărilor studențești din perioada 1919-1922.

Totodată, trebuie menționat faptul că resuscitarea naționalismului și antisemitismului în mediul universitar românesc s-a dovedit a fi în strânsă legătură cu mișcările similare din statele vecine. În Ungaria, după răsturnarea regimului Bela Kun, care amenințase cu bolșevizarea țării, în septembrie 1920, a fost adoptat în învățământ principiul „*numerus clausus*”⁶³, iar în Cehoslovacia ca reacție la numirea unui rector evreu în fruntea Universității din Praga, studențimea pragheză a manifestat zgomotos, reușind în cele din urmă demiterea acestuia de către minister. Astfel de mișcări apar după primul război mondial și în Austria, Polonia și Lituania⁶⁴.

⁶² DJANI, **fond Rectorat**, dosar 1000/1921, f. 482

⁶³ Nicolas M. Nagy-Talavera, **Fascismul în Ungaria și România**, București, Editura Hasefer, 1996, p. 96

⁶⁴ Armin Heinen, **op.cit.**, p. 111.

Agitations et mouvements des étudiants après la guerre de l'unité nationale (1919-1920) Résumé

Après la Grande Union, sous l'effet stimulant de la révolution bolchévique, le milieu universitaire roumain a été bouleversé par une série de manifestations et d'actions estudiantines au prononcé caractère de gauche. A l'Université de Iași, sur le fond de quelques antécédents socialistes d'avant-guerre, les étudiants ont sympathisé avec les idées de gauche, étant, en même temps, évidemment influencés par l'idéologie communiste, colportée par les étudiants venus de la Bessarabie, en grande partie d'origine juive. Après une période dans laquelle la Gauche était omniprésente et omnipotente dans le milieu estudiantin de Iași – cautionnée aussi par un nombre d'universitaires aux vues socialistes/humanitaristes –, c'est la réaction nationaliste des étudiants qui suit. La contre-offensive de la Droite nationaliste-chrétienne prendra sa forme définitive, s'organisera et promouvra par l'intervention de quelques professeurs universitaires nationalistes (A.C. Cuza, Corneliu Șumuleanu, Ion Găvănescu), anciens leaders du Parti Nationaliste Démocratique, fondé en 1910 par le réputé historien N. Iorga et par le professeur A.C. Cuza.

Les déploiements ultérieurs qui ont marqué la société roumaine entre les deux guerres – le mouvement estudiantin des années 1922-1923, l'organisation de la formation politique conduite par le professeur A.C. Cuza d'avril 1923, la radicalisation des jeunes et l'ascension du courant nationaliste-chrétien dans les années 30 – peuvent être entièrement compris et, en même temps, méthodiquement et correctement décryptés par leur placement dans une correspondance directe, avec la réaction virulente des étudiants nationalistes-chrétiens de Iași (adversaires irréductibles du bolchévisme internationaliste et athée) des années 1919/1922. De ce point de vue, notre démarche se propose l'identification, l'investigation et la clarification du complexe de motivations, des causes et des prémisses qui ont déterminé la genèse, les manifestations et l'évolution de la Droite en Roumanie de l'Entre-deux-guerres.